

Անկողմոյն սմարին վերեւ այն մասնազոյն ժամերում:
Երբոր չար հոգին զըրոյն յօսեցաւ այն մոլթին
(մէջ,

Գու՛ որ տարուեցար սատամայէն ամապատ
Եւ կըրցար ամենէն վերջն ըսել ամոր «գորսըէ՛»,
Գու, Տէր, կը մերէիր, այո՛, փորձուած այն ինչոյն:
Երբոր զոնք վերջապէս ընդունուեցաւ ամորսնէ.
Գու միայն էիր վրկայ, կը ճաւէիր դու միայն.
Այն ատեն քիթնեաց լիւր դու միտքը բերելով,
Ուր, մօտալուտ տամջամաց առջիւ ի զող՝ սար-
(սափած,
Կ'ըսէիր. «Հայր, այս քաժակն ամցուր ինձմէ,
(ճեռացո՛ւր».
Գու, ով Տէր, զըթացիր չարակողմն այն սրբոն.
Եւ վրտանք եմ որ մոյնպէս օրոմեցիր զինքն, ո՛վ
(Տէր:

Ե

Բայց բքծիշկն հրբոր հկաւ միւս ստաւօտ կա-
(ճուրիկի
Եւ տեսաւ զինքն ճիւղմովն քով որ ամոր իւրցեմէր
(զիւ
Բրանիւով գաւաթն իրեն մատուցեմնով զուգործում.
Եւ ընտանք որ մերմընցած էին մագիրն իրենմայ:

Թրքմ. Հ. ԱՐՄԵՆ ԶԱՅԻՆԵԱՆ

Հ Ա Ն Ք

ԵՒ ԻՐԵՆՅ ՍՏՈՒԳԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆՆ

(Շար. տես էջ. 102)

Արուրաքար

ԱՐԱՐԱՔԱՐ ուսումնական բառ մ'է,
սեփականուած զդ. Calamine կամ Calami-
naire [արմատն է լտ. Calamina] բառին,
Վ. Հ. Քալուենի վրկայակ կը համարի այս
եւրոպական բառին Արուրաքար սեփականելն,
և ըստ իւր կարծեաց լաւագոյն կը տեսնէ
Թուրքիսաքար (կազմ արբ. Թուրքի արմատա-
կանով և Հյ. քար ամանցով) անուանել: Յի-
շեալ Հեղինակը անշուշտ իրաւունք ունի Ա-
րուրաքարի տեղ Թուրքիսաքար գործածելու, քա-
նի որ նոյն բառին մեկնութիւնը նպատաւոր
է իւր ենթագործեան և նոյն իսկ համոզ-
ման, վասն զի հանքին համար կ'ըսէ. «Սա

է զլիւստը հանածոյ զընկոյ, յորմէ ելանէ
Թուրքի (tuthie), որ է Թթուակ զընկոյ, և
վարի ի բժշկականութեան իրբու փոթոթիշ
և զարման շաւոց աշաց»:

Եւրոպ. Հայ Հին բառարաններու մէջ Ca-
lamireի սեփականուած բառ մի չկայ. Աւ-
գերեան գաղղ. Հայ բառարանն կը սահմանէ —
«Քար ինչ համալայն. [տն.] դիւդիս»: Այս
բառարանէն ժամանակաւ երկցազոյն բա-
նարան մի եւս (Բառ. Իտալ. Հայ. Հայկա-
լեան, 1804) պատեհութիւն չէ ունեցած մաս-
նաւոր բառ մը սեփականելու այլ մեկնած է
«Giallina [որ է Calamine] Ե քար ինչ
ամուսնեալ pietra calaminaria. զոր արկա-
նեն ի պղինձ հալելու, սո ի մերկիւ զայն ի դե-
ղին»: Այս բառարաններէն վերջը ուրիշ հրա-
տարակուած Գաղ. Հայ. բառագրոց մէջ զոր
օրինակ Հ. Ս. Վ. Էմիլենանի և Նորայր Բլազմ-
դացույ մէջ, նոյն եւրոպ. բառն կ'ունենայ
Հայերէն նորակազմ Արուրաքար բառն. յիշեալ
բառարաններուն արձագանք կ'ընէր զանա-
զան բառարանագէտք և բանասէրք որպիսիք,
ին Նուպար, Հ. Ս. Վ. Սոյաւ, Տէմիրճիպա-
շեան (Գրասէր Ասոմ), Հ. Մէնէ վիշեան, և
այլն:

Այս նորակազմ բառի ստուգաբանութիւնը
ոչ ոք արձանագրած է. շատ հուսանական
կ'երեւի թէ Արուրաքար կոչուելու պատճառ
ըլլայ Հին ատեն այս հանքով արդր պատրաս-
տելն. Գաղղ. ճեմարական բառարանն այս
բառի սահման կու տայ «L'oxyde de zinc
natif, dont on se servoit pour la fabrica-
tion du cuivre jaune ou laiton», այլ. 1884
Փարիզ. Թուրքիսաքար և Արուրաքար բառերն որք
իւր հոմանիշք սեփականուած են Գաղ. Ca-
lamineին, երկուքն ալ ըստ վերոյիշեալ ծագ-
մանց, թէ՛ ներուի մեզ, կրնանք հաստատել
թէ անճշգրտութիւն մը չունին:

Արջասպ

Այս բառի ստուգաբանութեան մասին ա-
ւելի ինչ չկեղ գիտեր քան ինչ որ կը գրէ
մեր լեզուի մայր բառարանն. «Արջասպ կար-
ծի առի իւր արջնագգեստ. զի Հյ. արջն ի
բարդութիւնն է սեւա կամ Թուր, [այս են-
թադրութեան իրբեւ զօրեղ փաստ. Համեմա-
տէ ի բառարանին՝ մեկնութիւնը Հետեւեալ
բառերուն. Արջասպաներ, Արջնագորդ, Արջ-
նագոյն, Արջնագառու, Արջնագգեստ, Արջնաթոյր,
Արջնալեզ, Արջնատես, Արջնատեսակ, և այլն,
և այլն], որպէս հասարակ գոյն արջոց. որ
և լտ. անգր, անգրա, անգրում. յորմէ սղորա-
մէնկում, է մեկան, և արջասպ. իսկ սէվպ,

էպիսոպոս կամ էպիսոպոս, պրո. է զգեստ», ԺԵ դարու մի քանի հայ գրչապի գառարանք այս հանքը միշտ սեւագոյն կը նկարագրեն, և իբրեւ սեւ թանաք. սեւալոյզ կամ դարայ պոյս կ'ընէ և կամ դարապոյտ, և այլն: Վերոյիշեալ ստուգարանական մեկնութիւնը անհաւանական չ'երեւիր:

Արջնաքար

Լիւնեանի (Վիեննա 1871) և Նորայր Բիւզանդացոյ Գաղ. և Հայ բառարանաց մէջ, այս նորակապմ բառը սեփականուած է, Գաղ. *Manganèse* բառին: Բանասէր մը իւր հանարանութեան մէջ հարցական նշանով մը, սոյն բառը անճաշ կը տեսնէ՝ նոյն եւրոպական բառին սեփականելու, և որով ինքը փոխանակ անոր՝ կը գործածէ հասարակ գորշաքար, իսկ չ. Գալունի ոչ մին և ոչ միւսը այլ Մագնիս:

Արջնաքար բառն *manganèse* սեփականելով, ամենեւին անճշդութիւն մը տոյրի չ'ունենար, վասն զի հանքը մթնագոյն, թխագոյն և աւելի սեւ ըլլալով՝ տրամարանութեամբ աւտանանք են զայն Արջնաքար, բաղադրելով արջ = սեւ և քար բառերն. ուստի այս բնութիւնը բառն որ միանալով ամենեւին ներդաշնակութենէ զուրկ չէ, աւելորդ էր փոխանակել ուրիշ նոր Գորշաքար բառով մը զոր չ. Գալունի կանխաւ տուած է Գղ. *Téphrine* [γ. τεφρός = գորշ] բառին:

Արջնաքարի իբր համանիշ ինչպէս վերը ակնարկեցինք, գործածուած է Մագնիս, որ է կրճատ տառագրութեան Գղ. *Manganèse* համանիշն. ոմանք կը գրեն Մագնիս:

Բիւրեղ

Բիւրեղ ազնիւ քարը՝ որ ի Ս. Գիրս ստէպ կը յիշուի, չէրէք Գահանայապետին լանջանոցին ութերորդ քարն էր: Ելից ԽԷ. 20. կը գտնենք.

« Կարգմ չորրորդ՝ յալինթ, Բիւրեղ և Կոլոսմ » . իսկ Վուկաթան.

« In quarto chrysolithus, onychinus, et BERILLUS ». Եթանասնից տոյն բնագիրն. « Καὶ ὁ στίχος ὁ τέταρτος, χρυσόλιθος, καὶ βήρυλλιον, καὶ ὄνυχιον » .

Այս երեք տարբեր բնագրաց մէջ համաձայն կերպով յիշուի հանքը Բիւրեղ կ'անուանեն, մինչդեռ երբայական բնագիրն այս հանքը չ'անուանիր Բիւրեղ, այլ Յասպիս, *Jaspe* ԴՅԻՊ = իսաֆէ իսկ ասոր. Ասիւս *aspru*:

Այս վրեպակը յիշեալ երեք բնագիրներուն չէ՝

այլ երբայականին, վասն զի ըստ արդի հմուտ Ս. Գրոց մեկնիչներու՝ երբայեցիք այնքան քաջ չէին հանքերուն անուններն անսխալ կերպով իրարմէ որոշելուն մէջ:

Բիւրեղի երբայական բառն է ԴԴԻՊ = չամ. Բայց մի քանի բանասէրք կերպով մը կ'արդարացընեն երբ. Կարունիները, մեկնելով որ առ երբայեցիս հոմանիշք են *Onyx* և *դրմնաքար*, *Sardonyx* Սարդոնիսմ, *Sardius* Սարդիոն, և *Beryllus* Բիւրեղ, և այլն:

Բիւրեղ բառը մեր լեզուի մէջ ոչ միայն պատուական հանք մի կը նշանակէ, այլ նաեւ տեւիցէ ապակեղէն կամ հանային նիւթ մը որ երկրաշափական ձեւով կ'երեւի:

Մեր հայ Բիւրեղ բառն, ինչպէ նաեւ եւրոպացուց հոմանիշքն գղ. *Berille*, լատ. *Béryllus*. սպ. *Berilo*, անգլ. *Beril*, և այլն, տառագրութեանք են յն. *Βήρυλλος* բառին, որուն ծագումն չնդկերէն է, ըստ Պիւնիոսի այս հանքը ամենէն շատ Հնդկաստան կը գտնուի: Բառիս նշանակութիւնը տակաւին անձանթ է:

Բնածուլս

Նորակապմ բառ մ'է, սեփականուած Գղ. *Carbone* բառին՝ որուն հին ատեն Ձուս ածուխ բառը կը տրուէր: Այժմ սոյն բառն առ հասարակ ամենուն ընդունելի է:

Բնամագնիս

Բոլորովին վերի ատեններս նոր կազմուած բառ մ'է և թարգմանութիւն Գղ. *Aimant naturel* հոմանիշ բառին: Իտ. *կոյի Magnete*. ասոր հոմանիշ կը գործածուի նաեւ Մագնիսաքար [թրգ. գղ. *pierre d'aimant*], (Համեմատէ՛ նոր անգլագրութեան 1898 Վենետիկ): Ոմանք գաղղիբերէն բառն նիւթապէս թարգմանած են Մագնիս քնական:

Բորակ

Արաբականէն փոխառեալ բառ մ'է և գրեթէ այս բառը ամէն ազգաց մէջ կը գործածուի: Ասոր հոմանիշք են Բարակ, Բորակ, Բարակ և ըստ Նորայր Բիւզանդացոյ՝ նոյն իսկ Բարաղ, Աղորակ և Շնորակ բառերն: Նոր փոխառեալ բառ մը չէ, այլ առ հնագոյն մաստնապիս իսկ գործածուած կը զբոնենք, զոր օրինակ Ազմիս « Հրաման ետ բերի աղ և Բորակ և քարկ քաջախ »: Այս բառին գղ. հոմանիշն է *Nitre* [γ. νίτρον]:

Բորակածիւն

Բորակածին բառն որ է Քարգմանութիւն Nitrogène [քորակ-ծնող-առաջ բերող] գաղ-համաներին, այժմ առ հասարակ ամէն ազգային բանասիրաց ընդունելի է: Տարիներ առաջ այս բառը նաեւ Անկենդան կամ Մահածիւն եւս կը կոչուէր: Տես Անկենդան [Բազմապէս 1898 Ինկառ. էջ 565]:

Պատմ

Նախնեաց մատենագրութեան մէջ այս ուսումնական բառը ամենեւին չենք գտներ, բայց սակայն, կրնանք եւս յայտնել թէ սա բոլորովին նորակազմ բառ մը չէ, վասն զի գայս նոյն իսկ գործածուած կը տեսնենք մի դար առաջ տպեալ բառարանի մը մէջ: [Համեմատէ Ջախիւսեան Իտալ. բառ 1804 բառն Gesso]: Բայց թէ այս բառն առաջին անգամ ո՞վ գործածած, կամ ո՞ր լեզուէ փոխ առեալ է, դա մեզ անծանօթ է: Առ հասարակ ամէն գաղ-հայ բառարաններու մէջ անխալ կերպով սոյն բառը կը սեփականուի Plâtre [լն. Գոթոց] հոմանիշին:

Պատարգ

Վերոյիշեալ բառին պէս և սա մեր հնագոյն ուսումնական բառերէն չէ, այլ նորակազմ: Ինչպէս շատ մը ազգեր, նոյնպէս և մենք այս բառը փոխ առած ենք գերմ. Quatz հոմանիշէն կամ առանց շատ հեռանալու՝ թուրքերէն Կէվարգ հոմանիշէն առած ենք. և սա աւելի հաւանական է՝ երեւի, վասն զի մերն, թուրքերէնին՝ հնչմամբ աւելի մերձաւոր է, քան թէ գերման բառին: Պատարգի հետ պէտք չէ շփոթել Պաւլալս բառն որ է գեղին խաշոր կորեակ. տճ. Սարու տարը:

Պրէպար

Սա՝ 2. Քալունայ նորակազմ բառերէն մին է սեփականեալ գղ. Graphite [լն. Գրաֆա գրեմ] և կամ Plombagine հոմանիշին: Մեր և օտարազգի լեզուաց մէջ, վրիպակաւ կոչուած է Plombagine Կապարեայ գիլի: Եւ այս բառի գործածութիւնն որ յաճախ կը լսուի թէ ի գիտնող և թէ ի տգիտաց, զուտ սխալ մ'է, վասն զի, նոյն անունը ըստ հին քիմիագիտաց ինչ հանքի որ կը տրուի չի բովանդակել կապար, այլ բնածխայ հանք մ'է,

թէեւ անով սպիտակ առարկայի մը վրայ գրելու ժամանակ, կապարի գոյն մը կը թողու: Չմոռնանք ըսելու որ բանասէր մ'ալ այս բառին Մատարար կը սեփականէ:
Հ. Ս. ԵՐԵՄ.

Շարայայելի

...~...~...

ԵԴՄՈՆԴՈՅ ԴԷ ԱՄԻԶԻՍ

Հ Ա Ռ Ե Բ

(Շար. տես էջ 109)

Բ.

ՄԱՆՁԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

(1893)

ՊԱՏԻՒ ՌՆԻՄ՝ ուրախակից ըլլալու ձեզի հետ, ձեր վարժապետներուն հետ և ձեր ծնողներուն հետ, Տուրինի Քաղաքաբաշխութեան անունովը:

Բայց սովորութիւն է որ երբեք ուրախակցութիւններ չըլլուին տղայոց՝ եթէ ոչ յորդորներու և խրատներու հետ մէկտեղ, ինչպէս չի տրուի բնա իրենց արձակուրդ մը՝ առանց աշխատութեան:

Յորդորներ, — պիտի ըսէք, — խրատներ՝ տարւոյն ամէն օրը կ'ընդունինք:

Եւ ճիշդ ասոր համար պիտի ունենաք զանոնք այսօր անսովոր ձեւի մը մէջ, որ ձեզի հանգ պիտի անցնի՝ վասն զի գոյեւտի մը ձեռն է, Բայց ուշ գրէք որ երեսակայական գոյեւտ մըն է, հիմունած մէկ պարզ ենթագորութեանը վրայ անոր՝ որ ձեզի կը խօսի:

Պարզեցնել կ'ընդունաւ, ինչպէս կ'ընէք ամէն օր, խառնեալով և ծիծաղկոտ, չէք անդրադարձնար զօրք ուշապէր զննողի մը՝ որ նախորդն մէջ է երբեմն, և որ ձեզի կը մօ.